

й права так необхідне, як для лікаря знання фізіології. „Кожен з нас, каже Ключевський, повинен бути хоч трохи істориком“. Умови часу зробили цю вимогу для українців річчю особливо необхідною. Розгубивши традиції і не знавши історії, українські діячі наробили Батьківщині дуже багато шкід.

Праця Дорошенка (далі писатимемо Д.) появилася наче відповідь на заклик. Молодь совісно призналася, що вона української історії не знає і що в тім вигляді, в яким вона її вчиться, нею вона не цікавиться. Тому молодь через пресу звернулася до істориків з проханням написати підручник, який відповідав би вимогам науки і сучасности, наповненої всякими баламуцтвами, зверненими проти української нації, починаючи з імени. Написати такий підручник не легко. Тема це велика, багата, складна, але ще й штучно ускладнена противниками існування українського народу і всякими тенденціями. Від автора вона вимагає великої ерудиції, совісної реєстрації фактів, глибокої критики, аналізу, синтези, самостійного думання і любови до істини та до рідного. З XVIII в., особливо від Шлєцера, історію українського народу перестали трактувати як окрему історію, топили її в московським „морі“, нищили, перекручували, фальшували ради протиукраїнських завдань політики. Це завдає совісному українському історикові багато клопоту. Історик мусить дати наукове знання й для допомоги в боротьбі з напасниками. Безкритичний компілятор чужих думок сам робить себе жертвою неправди, тенденцій і політики, а українцям несе отруту українською мовою і підкопує довіря.

Виданий Українським Наук. Інст. у Варшаві підручник Д-ка стане в допомозі не українцям, а противникам, які будуть покликуватися на нього як на наче то українську науку й думку, щоб підкріпити свої позиції. В дійсності ж підручник Д-ка — це книжка хаосу в термінології, в думках, поняттях, поглядах, твердженнях, викладі і наслідування в головному школи московських унітаристів. Часто не можна зрозуміти, що саме думає чи хоче сказати автор. Писати на його працю її критичний огляд — це дуже часто наражуватися на спростовання: „не так!“ і вислухувати з другої-третьої сторінки тієї ж книжки нове цілком інше твердження. Вже це одно каже, що твір Д-ка з історії України не годиться в підручники.

Візьмемо таку надзвичайно важливу річ для української історії і для сучасности, як Переяславський договір 1654 р. між Українською Республікою — з одного боку — і московським царем Олексієм — з другого боку — про мілітарний союз і персональну протекцію царя. В підручнику не знайдемо ні правдивого означення сторін, без чого стає неможливим правдиве розуміння договору, ні правдивої кваліфікації договору, без чого неможлива його правдива інтерпретація. Це виключає правдиве знання і розуміння української історії, звязаної з цим договором, правного становища України і трактування українського визвольного руху. Д-ко називає контрагентом України Москву,

яка ним не була і з якою Україна договору не творила. Так відразу ж вносить автор підміну сторони, царя — Москвою, перенесення прав на штучно вставлену ніби то сторону, яка участі не брала і по договору не має прав. Очевидно, що для кваліфікації договору 1654 р. треба знати на зубок термінологію державного і міжнародного права: що таке союз, інкорпорація, об'єднання, федерація, унія, вассалітет, протекторат і т. ін. В підручнику Д-ка читаємо, що договір 1654 р. утворив: „сполучення України з Москвою“ (I, 11), „Унію України з Москвою“ (I, 17), „політичну унію з Москвою“ (I, 20), „Зверхність Московського царя“ (II, 79, 85), „Московську владу над Україною“ (II, 80), „Московську протекцію“ (II, 81), „Українсько-Московський союз“ (II, 59), „Українсько-Московську унію“ (69), „гетманство під протекторатом Москви“ (73), „Буття при московським монарху“ (II, 79), „для України ... становище вассалія Москви“ (151), „союз із Москвою“ (27), „цар мав ... над Україною протекторат“ (36—7), ... — це повний хаос і повне заперечення одного другим. Тому автор не може науково, правдиво висвітлити ні договору, ні взаємовідносин з договору (II, 35 і сл.). Тому автор рекомендує в поміч Мякотина, який дозволив собі аргументувати свої протиправні твердження сфальшованою цитатою і вступив у члени т-ва „Єдинство“, що має за завдання знищити навіть ім'я українського народу, або Яковлева, який в науковій розвідці про договір 1654 р. не зумів правильно назвати сторони договору, як і Дорошенко.

В питанні про назву Русь Д-ко на с. 38 пише що „Русь — це племінна назва того скандинавського племені, що виселилося з своїми князями до східної словянщини“, це варяги, нормани, шведи (с. 37—8). Автор так і пише, що варяги — Русь були зайдю і батьківщина їх „Скандинавія, ближче кажучи — Швеція“ і що це „не підлягає ніякому сумніву“ (37—8). Він так в цім переконаний, що виступив проти антинорманістів з винуваченням в несовісності шукання ними Руси в інших місцях і назвав між цими несовісними також українську школу істориків Костомарова, В. Антоновича, Грушевського, Багалія (с. 38—9). Але там же на ст. 40 автор уже заявляє, що варяги, скандинави, шведи тільки „правдоподібно носили імення Русів“, а попереду на стор. 37 написав: „Варяги або нормани, як можна думати, надали отій державі й збитий у ній масі східно-слов. племен одне спільне ім'я, яке залишилося на віки. Це ім'я — Русь“. Виходить, що на с. 37 — „як можна думати“, на ст. 40 — „правдоподібно“, а між цими двома заявами на стор. 37—39 рішуча заява: „не підлягає ніякому сумніву“ і винувачення українських учених в несовісності за їх сумнів, негативне відношення до походження Руси з Шведів і шукання Руси не в Скандинавії! Там же на 37. ст. запевнення, що ім'я Руси для українців „залишилося на віки“!!

Руський і русский в підручнику це те саме. В однім місці руські — це українці, в другім — москвини, великороси, а „руська історія“ — це великоруська історія, тому пише: „основна сила

руської історії... в общині“, а „община в великоруських селах“ (с. 50). Руські — це кияни, москвини, росіяни, великороси. Новгородський — це великоруський, російський — це московський, а також словянський. Південна Русь, Північна Русь, а Велика Русь — це „Нова Русь на Півночі“. У Андрія Суждальського в 1169 р. „великоруські повки“, хоч тоді Суждаль Руссю не звався і в 1176 р. в Сужд., Ростов., Володимирській землях населення бунтувало проти князя і Руських, щоб не брати їх на службу і обходитися без них: руськими вважалися дружинники з Київської землі (Лавр. л.). Назва Великої Руси появилася взагалі тільки з XIV століття, а в підручнику вже у кн. Андрія Боголюбського з Суждальської землі в 1169 р. „великоруські повки“. Новгородці були непримиримі вороги з суждальцями й володимирцями і повні чужинці, тому, коли суждальці в 1178 р. пішли походом на Торжок (Новгородський) і князь не хотів нищити міста, то суждальці заявили йому: „ми не целовать их пріехали“, вдарили по конях, взяли Торжок, чоловіків повязали, щоб продати в рабство, а „жон, дітей і товари взяли на щит і город спалили“ (Лавр. 1178). Цю історичну дійсність автор підручника затирає і замовчує, щоб не виявилася плутанина з термінологією. Тому нічого не має й про те, що назву москвинів Руссю, руськими, росіянами поширив Меншиков з наказу царя Петра I в 1713 р. (Соловьев). Руське плем'я у Д-ка — це Великоруське плем'я, яке є словянським народом, хоч в нім по підручнику 80% фінської крові (с. 19, 24, 34—37, 49—53, 55, 58, 59, 66—68 і ін.).

На цім плутанина з терміном „руський“ у Д-ка не кінчається. В літопису маємо основне свідoctво: „Се бо токмо словінск язык (плем'я, нарід) в Русі: Поляне, Древляне, Новгородці, Полочане, Дреговичі, Север, Бужане,... Велиняне. А се суть інії язиці, іже дань дають Русі: Чудь, Меря, Весь, Мурома, Черемис“... — фінські й ін. племена. Тут суждальці, володимерці, ростовці й ін., яких з XIII в. князі стали сполучати коло Москви, не слов'яни, а фіни. Руссю, а тому й руськими вони не звалися, а в 1176 р. бунтували проти Руси, яку князі приводили до них з Київщини, з України. Це різні племена і по літопису вони платили Русі дань. Так свідчить літопис.

Половці перший напад на Руську землю (Переяславщину) зробили в 1061 р. і побідили Всеволода Переяславського. З цього часу почалася велика боротьба проти половців.

В зв'язку з цим у підручнику Д-ка читаємо, що фінські племена мали велике значіння в формуванні великоруського народу і що це сталося в наслідок половецької навали на Україну. Українське населення нинішньої Полтавщини, Харківщини, Курщини, каже Д., повтікало від половців на далеку північ „між Верхною Волгою та Окою“, куди вже раніш пішла кольтонізація з землі новгородців та вятичів. Тут українські збігці „розселилися серед місцевого фінського населення“, злилися з ним кровно і „асимілювали з собою“. Так з мішанини слов'ян „з фінами сформува-

лася під владою князів Рурикового дому народність великоруська“ (с. 36 і 63).

Спосіб творення нової народности дуже простий. Пояснення Погодина й Соболевського во імя „єдиной русской народности“ розумніше: у них через татар з України на північ виселилися москвини, а у Дорошенка раніш татар через половців з України на північ виселилися туди ж на північ українці. Твердження про переселення москвинів з України повалила наукова критика, а Д-ко відшукав новий аргумент для „єдиної неділимої“ і для „єдиної русскої народности“! Таким чином, по підручнику великороси — це новгородці слов'яни і також мішанина фінських племен з українським слов'янським народом, як наводить Д-ко в кількості 80 % фінів і 20 % українців!

Це не все. По підручнику Д-ка слов'яни утворили „єдиную русскую народность“, а вона розпалася на три руські народности, між якими великороси є найбільшою народністю руською і їй він на 67 ст. написав панегірик, а далі йдуть українці, як „галузь“ руської єдиної народности. І тут виходить, що, змівсь влади князів Рюрикового дому, влада дому Сталіна, Когоновича, Постишева, Мілюкова, Лубнова і К-о повинна присушити слов'янську галузь українців і стане тільки єдина руська народність. Але разом з тим на стор. 65 читаємо, що розпад слов'янських племен „припадає ще на VII-VIII віки“, хоч тоді половців ще не було в Європі і втікачів від них з України не могло бути. Мало того: тоді ще не тільки не було, а і не могло бути великоросів, бо, як каже літопис, там були фінські й ін. не слов'янські племена, „іже дань дають Русі.

Образливий термін в підручнику для назви українців „галузю східнього слов'янства“ (с. 35,45 і ін.) психологічно провокує думку про несамостійність української нації і про її смерть на випадок відірвання від москвинів та білорусинів, бо галузь свого коріння не має, не може жити самостійно і всихає. Чи такий хаос і такі речі допустимі в підручнику, про це й не треба говорити.

Не все в порядку і з іншою термінологією. Підручник називає „холопів“ рабами і поясняє, що „холопа можна було купити, як якусь річ, (с. 72). Але холопи не раби і продавати чи купувати їх, як річ, не можна було. Тут термін Рус. Правди „купити“, „продати“ автор пояснив невірнo. (Див. мою працю „До вивчення Рус. Правди“, зшит. I і II.) Так само неправдиво пояснив і назву „челядь“, наче це напівсвобідні. (ст. 119). Навпаки, це раби, невільники, якими торгували, як речами. (Див. 111 ст. Рус. П. Кар. сп., 9 і 12 ст. дог. з греками 911 р., 3 ст. дог. 945 р., слова кн. Святослава в 969 р. в Переяславці на Дунаї: „из Руси же скоро и воск, мед и челядь“ доставляються, як товар на вивіз і продаж). Таке пояснення і назви „гривня“. На ст. 76 читаємо: „Гривна мала в собі 20 ногат і 50 ризан“. Це не одна, а дві гривни, бо гривна одна мала в собі 20 ногат або (а не і!) 50 ризан. Треба було подати з розвідки Прозоров-

ського таке пояснення: найдавніша гривна мала 20 ногат, або 50 різан, — це коло 8 руб. 29 коп., далі мала 90 кун — це коло 6 руб., а після Ярослава — 50 кун або 50 різан — це коло 3 руб. 32 коп. Ці відомості дуже потрібні, щоб уявити собі тодішні ціни й обрахунки.

По підручнику Д-ка „сепаратизм“ політичний — це децентралізація режиму (с. 49), розклад держави (с. 55), розділ в 1054 р. кн. Ярославом своєї держави між своєю родиною і взагалі роздача уділів (с. 49), це взагалі те, що розбиває єдність держави (с. 55). Інтерпретація терміну „сепаратизм“ цілком невірна.

Так і з терміном „легальний“. Не один князь присвятив себе обороні України від половців, народу „дикого“ (назва в Іпат. л. під 1146 р.), розбійників, грабіжників, жорстокого, від якого безмірно страдала Україна, бо вони плюндрували й нищили її, а населення убивали і забирали в неволю. Але траплялися й такі князі, що в своїх усобицях закликали собі в поміч половців на Україну. Дорошенко пише, що „це давало половцям легальний привід... спустошити руські землі, забіраючи людей у неволю“ (с. 55). Такі приводи ніколи і ніяк не можуть вважатися легальними, законними.

Щоб було ясніше, якими істинами підручник Д-ка хоче виховувати українську свідомість, мусимо на дечім задержатися. Німець. учений Шлецер, в ролі виписного „інструктора“ по рус. історії, наробив такого, що акад. Ломоносов написав: „каких гнусных пакостей не наколобродит в рос. древностях такая допущенная в них скотина“. (Васильев, „О. древ. ист. север. словян“, СПб., 1858, III). По Шлецеру слов'яни напів звірі і без германців такими й zostалися б. Противні йому літописи Шлецер назвав „глупими сказками“. Наука Шлецера стала офіційною. Вона була вигідною для кар'єристів, бо служила династії, піддержувала панування німців, фальшувала для політики уряду вигадку про „єдність русскаго племени і народу“. До цієї вигадки нагнули і схему історії, звернену проти української нації. Карамзин всі „пакости“ канонізував, Полевой популяризував, офіційна рос. школа істориків спрепарувала єдину московсько-київську історію з 862 р. з легендарним основником її наче б то германцем Руриком з Скандинавії і так це вбивалося всім в голову з малку. Тут зображено все так, що до Рурика у слов'ян, окрім звіринного життя, наче б то нічого не було, тому й цікавитися часами до 862 р. річ зайва. Противна цьому історія українського народу непотрібна — її треба нагинати під московську, а що не піддається — те просто викинути з пам'яті.

Навіть серед москвинів були противники цього і у них читаємо, що „Шлецер уживав усіх зусиль, щоб задушити розшуки в давнішій історії до Рурика“ і „ніхто не відважувався писати про доруриківські часи“. (Васильев, с. 58, 98, 116). Українська школа вчених відкинула вигадки московської школи, а Дорошенко наслідує її й для неї зганьбив у підручнику українських учених.

Петербурзький уряд старався взагалі ширити всюди про український нарід понижуючі вигадки, щоб цим вивищувати москвинів. Він намагався підкупити франц. історика Вольтера і німец. Енгеля, щоб вони не писали добре про українців, щоб затерли ріжницю від москвинів та писали згідно з вказівками з Петербургу. Їх підкупити не могли, але знайшлися інші і понаписували такі нісенітниця, що й по цей день Захід Європи не визволився від них. Як правдиво висловився проф. Попов, живучість вигадок потверджує, „с каким трудом оставляют головы людей идеи, когда то им навязаныя“. Ясно, що україн. історик має особливий обовязок дати знання, яке помогло б визволитись від „навязаных идей“, ворожих українській нації, а не піддержувати їх і не ширити, як це робить в підручнику проф. Д. Дорошенко, та ще й з обвинуваченням совісних українських учених у фальшованню й несовісності.

В 1847 р. рос. уряд видав таємний наказ фальшувати науку про Україну й понижати українське, а вивищати та славославити московське. Навівши на це документи, акад. Багалій пише: „Професори мусіли в своїх наукових розвідках шукати не правди якої тільки й мусить дошукуватися всякий чесний науковий діяч, а проводити ті думки, яких бажало правительство — це було вже знищенням і попсуванням науки“. (Т. Г. Шевченко і Кир. Мет. Брат., 1925, с. 49). В тім же 1925 р. проф. Бодуен де Куртене виступив з прямим винуваченням уже не уряду, а московських учених, що вони для протиукраїнських цілей фальшують історичну й фільольогічну науку. („Зап. Н. Т. ім. Шев., 1925, т. 141—143, с. 15). В 1917 р. у Полтавс. губернатора (Україна) Богговута знайшли папір з 4/II 1914 р., ч. 201, з програмою поліційної боротьби з проявом якогонебудь українства із вжитком назви Україна й українці. Тут існування „Єдиной русской народности“ проголошується догмою, а для пропаганди цього наказується підкуповувати учених, письменників, пресу та ширити з їх допомогою, що „Україна“ є означенням „окраїни“, пограниччя Польщі, потім Московії. Цю науку проф. Д. Д-ко вніс в підручник „Історії України“.

На еміграції в Празі московські учені утворили для тих же цілей, які вказані в папері Богговута ч. 201, тов. „Єдинство“ з участю жидів. Т-во видало брошури Волконського, Мякотина, Лаппо й ін. для пропаганди ідей паперу ч. 201 на Підкарпатті, в Галичині, Буковині й ін. місцях. Член його проф. Шмурло в своїй праці вказав „естественныя территор. границы России“ аж в Чехословаччині й каже, що Росія „довершит племенное объединение“ прилученням всього з іменем Русь до Московії і що це „завет будущим поколениям“. (Е. Шмурло, „Введ. в Рус. ист.“, Прага, 1924, с. 174). В 1914—5 р. ширилися з Москви проклямації, що Росія має сягати до Андрійського моря і що Чехія повинна стати частиною Росії та зректися змагань до самостійності на користь Росії. Цю заборчу мрію Мошин уже хоче підперти норманством Руси, щоб це звернулось проти чехів, як

звернулось воно проти українців. У москвинів, де нормани, там і їх племінна єдність, хоч би з норманами були хоч чимсь зв'язані й жиди, татари, вірмени, грузини, араби, бо в московській уяві норманство навіть формально перетворює всіх в „єдиную русскую народность“. Це очевидний хаос політичних, династичних, етнічних, географічних і т. ін. елементів, а про те й за кордоном є не мало людей, що приймають це за плід здорового розуму! Вказавши на думку про норманське походження польської держави, Мошин пише: „Не польскія ли реки привели Варягов — Русь к Карлатам, где живет Угорская Русь, а м. б. і дальше на запад“? (Bizantinoslavica, т. III, в. 2, Прага 1931, с. 285—306, „Начало Руси. Норманы в Вост. Евр.“). Норманство у москвинів живе в спілці з мегальоманією і препароване для політичних цілей, щоб тягти на північ у московську пашу. Зо всім цим український історик повинен рахуватися. Д-ко проти московських інтриг не виступає, а Мошина рекомендує в підручнику.

Не сміє він поминути й історичної ролі жидів. Візьмемо ближчі часи. Від 1860-х р., коли в Росії наступила епоха визвольних реформ, то проти прав українського народу гаряче виступив з погромницькою програмою жидівський гурт в Одеськім „Сіоні“. Жиди заявили, що вони хочуть перетворитися в москвинів і вимагають, щоб і українці стали москвинами. Для того вимагають заборони української мови, культури, школи, преси і т. д. Свого вони тоді досягли. Їм треба було розвинути жидівську експльоатацію поневоленого політично, економічно і національно українського народу. Цей виступ знайшов відповідь українських істориків Костомарова й Куліша в „Основі“, 1861 р. Однак погромницький рух серед жидів виріс, прикриваючись облудно вигадками, наклепами, радикальними й революційними фразами. Вони і на еміграції з москвинами ширять всякі ганебні наклепи на українську націю, стараючись осоружити проти неї світ. Голоси справжніх жидівських патріотів, як нпр., Арнольда Марголина, належать до виїмків. Натомість процвітає пропаганда наклепів, ширена нпр. Альбертом Льондром (по франц. й по чеськи „Вічний Жид. перед ціллю“, Прага, 1931, с. 73—79), або вигадки про погроми українців і наклепи, які напр. ширить жидівський історик Дубнов. „Посл. Новости“ Мілюкова реклямують Дубнова, а тим самим і наклепи та ширять вістки про погромництво. Дубнов має відвагу твердити, що українська нація є „звірем“, що її місія — погроми, що місія українського народу — істребленіє жидовства“ і т. ін. Українські козаки у Дубнова розбійники, грабіжники, жидівські погромники. Дубнов фальшує історію, він мовчить про факти, які кажуть, що ніхто не робив таких погромів життю, свободі й добробутові українського народу, як жиди, особливо в ролі прислужників порабителів і гнобителів народу. Розуміється, він мовчить, чому ж це жиди з Західної Європи заповнили Україну, коли їм на Україні так погано, а на Заході добре. Він мовчить про свідоцтва

нпр. Левассера де Бопляна про стан українського населення в XVI—XVII ст., який прирівнювали до чистилища й каторги, і що спричинювали той стан магнати й жида. Мовчить про арендні контракти польських магнатів з жидами в XVI—XVII ст., внесені в судові книги. Мовчить, бо йому потрібно виставити погромниками жидів українських козаків і гетьмана Б. Хмельницького, борця за визволення й свободу українського народу від гнобителів, з якими в однім гурті працювали жида, та кликати жидів з 1923 року до помсти пропагандою в світі, що український нарід є розбійником, звірем, погромником жидів! (Черіковер, „Антисемитизм и погр. на Украине“, 1923, вступ. стаття Дубнова). Бор. Мирський в Парижській „Єврейській Трибуні“ загрожує Українській нації „гневным и непримиримым протестом“ та непримиримым противодействием єврейства“, коли українці відкидатимуть у себе на Україні переведення москвізації. Жида хочуть з москвинами панувати над українським народом, як панували в XVI—XVII ст. і далі з магнатами, тому стають поперек шляху народові до розвитку, культури й свободи і ширять по світу низькі наклепи, аби ворожо настроїти Європу, щоб помогла їм в погромництві української нації та поневоленні її жидами і москвинами. Тому, не вважаючи на те, що жида в Укр. Цен. Раді виступали рівноправно з українцями, а Рада видала закон про нац. персон. автономію, по якій жида мали на Україні права, яких, по їх же признанню, не мали нігде в світі, все таки, як дійшло до поіменного голосовання, ні один жид не подав свого голосу за державність, незалежність і самостійність України! Жидам вигідніше жити на уярмленій Україні серед поневоленого народу і панувати разом з гнобителями, прислужуючись їм проти народу, серед якого живуть і працю якого експлуатують. І ні один москвин при тім голосованні не подав свого голосу за свободу українського народу.

Ясно, що такі справи історик повинен висвітлити науково-об'єктивно, історично і дати в підручнику матеріал для правдивого самостійного вирішення. Тільки в цих умовах українська історія зробиться самостійним предметом, коли автори визволяться від чужих політик та орієнтацій. Такий виклад зацікавить не тільки українців, а й чужинців. Але Дорошенко безкритично компілює і не дає читачам безстороннього наукового знання та матеріалу для самостійного думання. Він так перейнявся баламутствами Волконського, Боговута, Лаппо, Шмурло, Мякотина, Мошина, „Єдинства“, що дозволив собі в українському підручнику зробити понижуючі й образливі закиди українській школі істориків і учених, наче вони в науці несовісні й фальшують історію, а українському народові, наче він жидівський погромник! Це вже забагато для підручника, як і панегірик москвинам. Д-ко не знає української правди, тому не боронить її історичною правдою. Для Д-ка навіть імя України, як і назва українцями, „р і ч у м о в н а“, „конвенціональна“ (1, 20). А „умовна“, то вже й не важлива, її можна хоч би й з чужого наказу замі-

нити якоюсь іншою. Морального значіння це у Д-ка не має. Так хоче виховувати і повчає підручник, тоді як українські патріоти з цим ім'ям в душі й на устах, як з святинею, умірали в боротьбі за права й свободу української нації, вважаючи ім'я України своїм іменем до самої смерти своєї й іменем своєї національної Матері, тому найдорожчим. Таке поставлення справи, як у Д-а, може причинитись до національного індивідуалізму та виховання дрібних егоїстів, що можуть покинути і національне ім'я, і приналежність до своєї нації, і українське громадянство та переіменувати все на чуже, коли своє ім'я стане невідомим, бо своє національне ім'я — то „річ-умовна“, „конвенціональна“.

Написати українську історію може тільки справді учений і цього легковажити не треба. Бокль, щоб написати „Іст. цивіліз. в Англії“ студював 19 мов, джерела, літературу, право, релігійні рухи, зміни й розвиток ідей, політич. екон., фінанси, статистику, природничі науки, соціальні питання і т. д. Він глузував з тих істориків, що, перечитавши кілька книжок, як каже він, уже вважають себе здатними написати історію великого народу. Така праця ні наукової, ні педагогічної вартости не може мати, впливає на інтелект читача відємно, виховує поверховність, ширить під фірмою науки баламуцтва і шкодить правдивому вихованню логічного думання, самостійному шуканню істини, розвитку науки й інтересові до неї.

В підручнику Д-ка кидається в вічі московська рутинна, незнайомство з грецькими й латинськими джерелами, а також з наукою про докази та поцінування їх, плутанина в термінології, суперечності в твердженнях, парламент чужих думок, безкритично накопичених навіть без механічного звязку, недоцінювання національних традицій і відсутність самостійности та вияснення причинних звязків, як і взагалі звязків. Автор наче забув, що це підручник, і в бібліографії подав і такі праці, які очевидно негативні. Мода на передачу чужих думок і накопиченої бібліографії вже набила оскому і викликала реакцію. Напр., проф. Н. Дурново в початку розвідки заявив: „Мнение тех критиков, которые считают главным достоинством научной работы библиографическую осведомленность и обстоятельность в передаче чужих мнений, для меня не интересно“. (Бізантінославіка, Прага, 1929 р. I, с. 48). І те, й друге нині легко списати. В Д-ковій бібліогр. фігурують і праці з фальшуванням, і автори, які пишуть про договір, не вмючи розібратися, хто сторони в договорі, і правдиво назвати їх.

Д-ко ніяк не хоче розлучитися з уже давно скритикованим його відношенням до наукових речей, і це відбилося на підручнику дуже негативно. Уже в 1907 р. Ів. Франко вказав Д-ві на необхідність власних думок, систематичности в думанні, сміливої критики, свіжого розуміння справ, синтези; на повторювання ним чужого, утерті шабльони у нього, непродуманість і на механічне зведення фактів та цитатів. (ЛНВ. 1907, кн. 6, с. 506—512). Такий же закид, з указівкою завдань критики, зро-

